

Rapport om
läroinrättningarnas syn
på den fria bildningen

Inledning	1
Den fria bildningen idag	1
Material	2
Resultat	3
Tillgången till fri bildning på svenska	3
Åtgärder för att stärka tillgången	5
Grundläggande färdigheter	5
Demokrati och fri bildning	7
Hur kan läroinrättningarna stärka sin demokratifrämjande roll?	7
Analys	8
Sammanfattande diskussion	10

Rapporten är skriven under våren 2026 av Ellen Ljäs på uppdrag av Bildningsalliansen. Ljäs är politices magister från Åbo Akademi och har i sina studier inriktat sig på speciellt politisk kunskap och demokratifostran. Hon har arbetat på bland annat Förbundsarenan och inom andra demokratifrämjande uppdrag.

Inledning

Bildning som fenomen förändras i takt med att samhället utvecklas. Uppfattningen om vad bildning är förändras och åsikterna om vilket syfte vår utbildning ska ha, har utvecklats sedan de första skolorna grundades. Historiskt sett har industrialiseringen och speciellt demokratiseringen varit avgörande i utvecklingen av vilken roll bildningen har i vårt samhälle. Industrialiseringen lyfte fram behovet av kunskap både i och utanför arbetet, medan demokratiseringen av samhället ledde till att alla medborgare i teorin fick möjligheten att påverka sitt eget liv. Den samhälleliga utvecklingen ledde till det utbildningssystem vi har idag, med grundläggande utbildning, läroplikt och det fria bildningsarbetet.

När man ser tillbaka på hur bildningsarbetet utvecklats sedan 1800-talet, blir man tvungen att fundera på hur bildningen ser ut i framtiden.. Dagens utbildningssystem etablerades på 1970-talet, men sedan dess har samhället utvecklats betydligt. Kunskapsbehoven har förändrats och läroinrättningarna har varit tvungna att anpassa sig till de nya kraven. Utvecklingsarbetet av fritt bildningsarbete pågår som bäst på nationell nivå i och med den arbetsgrupp som tillsatts under undervisnings- och kulturministeriet. Arbetsgruppen ska bereda en målbild för det fria bildningsarbetets framtid fram till 2035 och identifiera nödvändiga åtgärder för att uppnå målbilden.

Syftet med denna rapport är att lyfta fram hur aktörer inom fritt bildningsarbete i Svenskfinland ser på den fria bildningen idag, och hur de förhåller sig till de teman som lyfts fram i Bildningsbarometern 2025. Rapporten bygger på tre datakällor: Bildningsbarometern 2025, en enkät riktad till läroinrättningarna som genomfördes i april 2026 samt en fördjupande gruppdiskussion med rektorer.

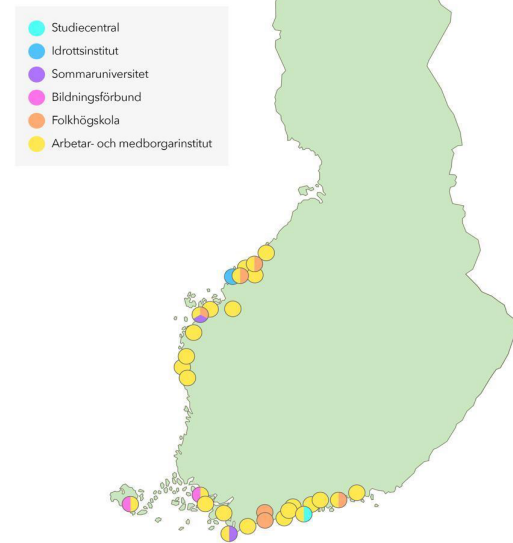
Den fria bildningen idag

Idag finns det fria bildningsarbetet till för att erbjuda möjligheter till att lära och utveckla sig utan formella behörighetskrav. Fokus i utbudet ligger på att stärka både vuxnas som barns och ungdomars kompetenser och förmågor. Läroinrättningar som medborgarinstitut, folkhögskolor, sommaruniversitet, idrottsinstitut och studiecentraler erbjuder olika sorters kurser och studiehelheter.

Idag fungerar det fria bildningsarbetet som ett komplement till övrig utbildning inom det finländska utbildningssystemet. Till skillnad från grundskola, andra och tredje stadiet styrs inte den fria bildningens verksamhet av statliga läroplaner. Verksamheten riktar sig till människor i alla åldrar oberoende av utbildningsbakgrund. En del av läroinrättningarna har fått i uppdrag att erbjuda vissa lagstadgade uppgifter. Det är till exempel grundläggande utbildning för läropliktiga, grundläggande konstundervisning på allmän nivå, samt integrationsundervisning för nyanlända.

- **Arbeter- och medborgarinstitut** – erbjuder kurser i språk, konst, motion, digitala kurser för seniorer och andra ämnen baserade på regionala utbildningsbehov
- **Folkhögskolor** – erbjuder ofta internatbaserad utbildning som kan vara allmänbildande eller yrkesförberedande.
- **Sommaruniversitet** – erbjuder öppen högskoleundervisning och fortbildning
- **Idrottsinstitut** – erbjuder utbildning och träning inom idrott och hälsa
- **Studiecentraler** – samarbetar med föreningar och organisationer för att ordna studiecirklar och kurser

Bildningsalliansens medlemmar

Inom den svenskspråkiga fria bildningen jobbar cirka 3 000 lärare och den administrativa personalen uppgår till cirka 150 personer. Läroanstalterna finansieras till 57–65 procent via statsandelar; resten täcks av kurs- och studieavgifter. För folkhögskolornas utbildning för läropliktiga gäller full statsandelsfinansiering.

Material

Enkäten som genomfördes under två veckor i april 2026 besvarades av 16 läroinrättningar inom fria bildningen i Svenskfinland. Respondenterna representerar ett brett spektrum av aktörer inom sektorn. Enkätfrågorna byggde på tre teman som valts från resultaten i Bildningsbarometern.

Typ av läroinrättning	Antal (n)	Andel (%)
Medborgarinstitut	9	56,3%
Folkhögskola	6	37,5%
Studiecentral	1	6,2%
Sommaruniversitet	0	0,0%
Idrottsinstitut	0	0,0%

Medborgarinstituten utgör den klart största gruppen med 56 % av respondenterna, följt av folkhögskolorna med 38 % och den enda svenskspråkiga studiecentralen ingick bland respondenterna.

Enkätsvaren fördjupades genom en gruppdiskussion med rektorer från medborgarinstitut och folkhögskola. Eftersom antalet deltagare var litet används materialet enbart för generella observationer, inga läroinrättningsspecifika uppgifter redovisas.

Resultat

Tillgången till fri bildning på svenska

Enligt Bildningsbarometern anser 89 % av finlandssvenskarna att det är viktigt att kunna lära sig på svenska – men bara 66 % anser att tillgången till fri bildning på svenska faktiskt är god. Det finns alltså en tydlig klyfta mellan behovet och den upplevda tillgängligheten.

Den här uppfattningen varierar mellan olika regioner i Svenskfinland. I Österbotten och Egentliga Finland upplever man tillgången som bäst, medan bara hälften på Åland och en lägre andel i Nyland instämmer i att tillgången är god.

För att få en uppfattning om varför det finns en klyfta mellan behov och den upplevda tillgängligheten, fick läroinrättningarna frågan om vilka faktorer som påverkar tillgången. Respondenterna rangordnade sju faktorer som påverkar tillgången till fri bildning på svenska (1 = viktigast, 7 = minst viktigt). Nedan presenteras resultaten i stigande ordning baserat på medelpoäng enligt principen att ju lägre poäng, desto viktigare ansåg respondenterna faktorn vara.

Faktor	Medelpoäng	Median
Information om utbildningsmöjligheter	3,5	3,0
Möjlighet att delta oberoende av livssituation	3,5	3,0
Samarbete mellan aktörer	3,8	3,5
Digitala utbildningsmöjligheter	3,9	4,0
Tvåspråkiga institut	4,0	4,5
Tillgång till läroinrättningar	4,1	3,0

Regionala skillnader	4,2	4,5
----------------------	-----	-----

Av alternativen sågs information om utbildningsmöjligheter och möjligheten att delta oberoende av livssituation som de viktigaste faktorerna, båda med en medelpoäng på 3,5. Samarbete mellan aktörer (3,8) och digitala utbildningsmöjligheter (3,9) bedömdes också som centrala. Regionala skillnader rankades som minst viktig faktor, men med en medelpoäng på 4,2 och en median på 4,5 återspeglar detta snarare en spridd uppfattning om faktorns vikt än att den anses oviktig.

Begränsade resurser lyfts fram som den klart största utmaningen, tre av fyra respondenter (75 %) pekar på detta. Ekonomiska hinder för deltagare och svårigheten att nå målgrupper delar andra plats med vardera 50 %. Det är värt att notera att brist på information inte upplevs som en utmaning av någon som besvarat enkäten, vilket kan sättas i kontrast till att information om utbildningsmöjligheter rankades högt i föregående fråga.

Utmaning	Antal (n)	Andel (%)
Begränsade resurser	12	75,0%
Ekonomiska hinder för deltagare	8	50,0%
Svårt att nå målgrupper	8	50,0%
Regionala skillnader	7	43,8%
Begränsat kursutbud	6	37,5%
Annat	1	6,3%
Brist på information	0	0,0%

En respondent lyfte under "Annat" fram utmaningen att uppnå tillräcklig volym på verksamheten: att kunna genomföra en kurs kräver att många faktorer samverkar, som till exempel marknadsföring, kursens tidpunkt och deltagaravgift.

Gruppdiskussionen ger en konkret bild av vad begränsade resurser innebär i praktiken. Deltagarna lyfter tre samverkande dimensioner: svårigheter att rekrytera behöriga timplärare som är tillgängliga på kvällstid, långa köravstånd och ersättningar som inte täcker de faktiska kostnaderna för verksamhet ute i regionen, samt brist på marknadsföringsresurser. Diskussionen belyser också ett skifte i hur

bildningens nytta definieras: ett nyttotänk kopplat till arbetslivet har blivit allt starkare, vilket skapar en spänning mellan bildningens egenvärde och kravet på mätbar samhällsnytta.

Som svar på hur man kan förbättra tillgången trots begränsade resurser föreslås samarbete med tredje sektorn fram som en central lösning. Pensionärsföreningar, Röda Korset, frivilliga brandkåren och Marthaförbundet nämns som exempel på samarbetspartners som gjort det möjligt att genomföra verksamhet med bibehållen volym men lägre kostnader.

Åtgärder för att stärka tillgången

Respondenterna fick i fritext beskriva vilka åtgärder som skulle stärka tillgången till fri bildning på svenska. Svaren är samstämmiga kring ett antal centrala teman:

- **Samarbete:** Utökad regionalt och nationellt samarbete mellan aktörerna inom fria bildningen lyfts av nästan samtliga respondenter.
- **Finansiering:** Trygg och långsiktig finansiering för svenska läroinrättningar, särskilt i tvåspråkiga och glesbefolkade områden.
- **Lagstiftning och status:** Att svenskspråkig utbildning tydligare grundas i lagstiftning och att tillgång till utbildning på svenska betraktas som en grundläggande rättighet.
- **Flexibla studieformer:** Distans- och hybridkurser för att nå nya och bredare målgrupper.
- **Synlighet och marknadsföring:** Bättre kommunikation om det befintliga utbudet och dess värde.
- **Lärarvillkor:** Tillräcklig status och lön för att rekrytera och behålla kompetenta lärare.
- **Lågtröskelverksamhet:** Stöd till verksamhet som språkcaféer och kurser på vardagar, särskilt inom integration och livslångt lärande.

En respondent sammanfattar problematiken träffande: att nå ut handlar om att bjuda in, väcka nyfikenhet och skapa behov samt att svara mot behov som förändras och sprida goda berättelser om värdet av bildning, allt medan begränsade resurser används klokt.

Grundläggande färdigheter

Bildningsbarometern visar en utbredd oro bland finlandssvenskarna för att centrala färdigheter försvagas. Oron för försämrade läs-, skriv- och kommunikationsfärdigheter delas av mer än varannan finlandssvensk, med 56% respektive 55 %. Digitala färdigheter upplevs knappt som ett orosmoment, vilket är anmärkningsvärt i relation till aktörernas starka fokus på just digitala kurser.

Respondenterna rangordnade åtta grundläggande färdigheter (1 = viktigast, 8 = minst viktigt).

Resultaten visar att sociala färdigheter och kulturell förståelse bedöms som de mest centrala för fria bildningen att stärka, medan ekonomiska färdigheter och kritisk informationsgranskning anses ligga längre ifrån kärnuppdraget.

Färdighet	Medelpoäng (1=viktigast)	Arbetar med det (%)
Sociala färdigheter	2,8	88%
Kulturell förståelse	3,1	81%
Kommunikationsfärdigheter	3,3	88%
Demokratiska färdigheter	3,4	69%
Läs- och skrivfärdigheter	3,8	50%
Digitala färdigheter	4,0	81%
Kritisk informationsgranskning	4,5	56%
Ekonomiska färdigheter	4,7	63%

Samtliga respondenter arbetar med minst ett grundläggande färdighetsområde. Kommunikations- och sociala färdigheter täcks bredast (88 % vardera). Ekonomiska färdigheter och kritisk informationsgranskning, som rankades lägst i fråga om vad fria bildningen bäst kan stärka, är ändå aktiva områden hos mer än hälften av respondenterna.

Däremot anordnar bara 37,5 % (6 av 16) kurser specifikt inriktade på grundläggande färdigheter. Den dominerande synen bland respondenterna är att dessa färdigheter bäst integreras i den ordinarie kursverksamheten, snarare än att erbjudas som separata kurser. Som en respondent framhåller: separata kurser lockar sällan deltagare, medan färdigheterna utvecklas mer naturligt och effektivt när de ingår i ämnes- och intressebaserade studier.

Gruppdiskussionen bekräftar och fördjupar detta med en tydlig pedagogisk princip: man kan inte locka deltagare med kursrubriker som "läs- och skrivinläring" – färdigheterna måste vävas in i verksamhet som upplevs som rolig och meningsfull. Stigmatisering lyfts som en konkret orsak: det upplevs som känsligt att öppet söka sig till en kurs i grundläggande läsning och skrivning. Lösningen, som samtliga diskussionsdeltagare är eniga om, är integrering.

Diskussionen lyfter också fram ett kompetensområde som inte explicit finns i enkäten men som upplevs som allt viktigare: beredskap. Kurser kring självförsörjning, grannskapsomsorg och krisberedskap efterfrågas i allt högre grad och kopplar samman praktiska färdigheter med socialt ansvar och gemenskap.

Demokrati och fri bildning

Demokrati är det samhälleliga mål som finlandssvenskarna allra starkast vill stödja med offentliga medel. I Bildningsbarometern anger hela 47 % demokrati som det viktigaste – långt före jämställdhet (20 %) och hållbar utveckling (12 %). Stödet är stabilt tvär ideologiska och åldersmässiga gränser. Parallellt oroar sig 37 % för att förmågan att verka för demokrati minskar i Finland, och 97 % anser att förmågan att kritiskt granska och värdera information är nödvändigt i dagens samhälle.

En överväldigande majoritet av respondenterna i enkäten (81 %) angav att de i hög grad reflekterar över den fria bildningens roll i att stärka demokratin. Medelpoängen var 3,9 av 5, med en median på 4,0. Av motiveringarna framgår en bred förståelse av demokratiuppdraget: från integrationsarbete och möten mellan kulturer, till spridning av föreningskunskap, diskussionsstunder och studeranderåd. Flera respondenter framhåller att demokratifostran inte primärt är ett kursinnehåll utan något som aktivt levs och märks av i institutionens vardag.

Gruppdiskussionen fördjupar bilden och lyfter en central observation: begreppet fri bildning är inte känt bland allmänheten, och det demokratifrämjande uppdraget når sällan ut utanför sektorns egna kretsar. Diskussionsdeltagarna är eniga om en viktig strategisk distinktion: demokratiargumentet är kraftfullt i kommunikationen mot beslutsfattare och finansörer som har ett direkt intresse av en fungerande demokrati, men fungerar inte som marknadsföringsbudskap mot potentiella kursdeltagare. En strukturell utmaning lyfts också fram: kommunala beslutsfattare och tjänstemän känner för dåligt till vad fri bildning kan erbjuda, trots att det finns både läroinrättningar och kompetens för folkbildning på olika håll i landet.

Hur kan läroinrättningarna stärka sin demokratifrämjande roll?

Respondenterna lyfte fram ett flertal konkreta förslag:

- Fler diskussionsgrupper och öppna föreläsningar kring samhällsrelevanta teman.
- Systematiskt arbete med inkludering och jämlikhet, som grund för tillit och demokrati.
- Samarbete med organisationer, beslutsfattare och civilsamhälle för att ge studerande inblick i hur demokratin fungerar i praktiken.

- Lågtröskelverksamhet för att nå dem som annars riskerar att lämnas utanför.
- Bättre kommunikation mot kommunala beslutsfattare om vad fria bildningen kan erbjuda.

En respondent konstaterar att tids- och personalbrist i praktiken gör att fokus ofta hamnar på operativa frågor, vilket begränsar möjligheterna att systematiskt arbeta med demokrati- och medborgarfostran. I arbetet för att lyfta fram den fria bildningens roll som demokratifrämjande aktör lyfts därför takorganisationer som Bildningsalliansen och Finlands Folkhögskolförening upp som viktiga aktörer.

Analys

Den här rapporten visar tydligt på spänningen mellan den ideologi som bär upp fri bildning och det system inom vilket läroinrättningarna måste verka för att överleva. Bildning som mål i sig och demokratifostran är värden som läroinrättningarna står för, men de ska förverkligas inom en finansieringslogik som i allt högre grad kräver mätbar nytta, fyllda kursgrupper och arbetslivsrelevans.

Gruppdiskussionen sammanfattar framtidsperspektivet såhär: *fri bildning behöver rymma både det nyttiga och det lustfyllda, både det med arbetslivsrelevans och det som har ett egenvärde i sig*. Det är en utmaning när beslutsfattares syn på livslångt lärande varierar beroende på vem som sitter vid makten. I situationer där livslångt lärande enbart ses som ett instrument som ska tillgodose arbetsmarknadens behov, sker det en krock i hur läroinrättningarna själva ser på den fria bildningen. Det kan i sin tur leda till att uppfattningen hos gemene man påverkas så att den fria bildningen inte anses tillgodose samhällets behov. Om vi ser på de tre teman som denna rapport behandlar - tillgången till fri bildning på svenska, grundläggande färdigheter och fri bildning som demokratifrämjande aktör - riskerar de att tolkas på olika sätt beroende på hur läroinrättningar och personer utanför den fria bildningen ser på begreppen.

Tillgången till fri bildning på svenska – ett strukturellt hinder som riskerar att normaliseras

Begränsade resurser dominerar bilden av tillgången till fri bildning på svenska. Bristen på timlärare, de långa avstånden och otillräckliga marknadsföringsmedel är verkliga hinder. Det som är värt att notera är att resursbristen tenderar att bli det svar som avslutar diskussionen snarare än det som öppnar den. Men i materialet kommer det fram att det finns utrymme för nytänk inom befintliga ramar, som samarbeten med tredje sektorn, delade kostnader och gemensamma kurser. Idag är detta mer ett undantag snarare än norm. Det antyder att invanda strukturer ibland begränsar handlingsutrymmet lika mycket som de faktiska resurserna.

En intressant paradox framträder också i materialet: information om utbildningsmöjligheter rankades som den viktigaste faktorn för tillgången, men ingen uppger brist på information som en utmaning. Det kan tyda på att marknadsföringen når dem som redan vet att de söker sig till fri bildning, medan de som inte känner till sektorn förblir utanför synfältet. Att erfarenheten av folkhögskola tenderar att gå i arv inom familjen förstärker den bilden.

Grundläggande färdigheter – ideologins försvar mot systemets krav

Läroinrättningarna arbetar med grundläggande färdigheter, men på sina egna villkor, inbäddade i verksamheten istället för utpekade i kursrubriker. Det anses bättre att integrera de grundläggande färdigheterna i kurserna för att minimera risken för stigmatisering, och för att det finns en känsla av att kurser specifikt i grundläggande färdigheter inte lockar deltagare. Samtidigt väcker det här frågan om integrationsstrategin ibland blir ett sätt att undvika att ta ställning till vad man faktiskt åtar sig. Oron för försämrade grundläggande färdigheter är utbredd i befolkningen, men den oron leder inte automatiskt till ett synligt utbud av kurser. Systemet premierar attraktiva kursrubriker; ideologin värnar om stigmafria ingångar och då kan resultatet bli att ett verkligt behov inte möts av ett tydligt erbjudande.

Det framväxande intresset för beredskap som kompetensområde är belysande i det sammanhanget. Det är varken stigmatiserande eller avlägset, och det svarar mot ett aktuellt behov. Det är ett exempel på att spänningen mellan ideologi och system inte alltid behöver lösas genom att välja sida.

Demokrati – starkt i ord, men beroende av andra i handling

Demokrati värderas högt av både befolkningen och av läroinrättningarna. Ändå är det i demokratifrågan som klyftan mellan intern övertygelse och synlig praktik är som tydligast. Demokratifostran sker, men indirekt i studeranderåd, i mångkulturella möten, som en biprodukt av annan verksamhet. Det är en genomtänkt pedagogisk linje och inte osann. Men den innebär också att läroinrättningarna i stor utsträckning förlitar sig på takorganisationerna för att föra fram demokratiuppdraget i det offentliga samtalet.

Det är en rimlig arbetsfördelning, men den väcker frågan om vad som händer om det yttre trycket minskar. Diskussionen lyfte fram att kommunala beslutsfattare och tjänstemän inte alltid har kännedom om hur den fria bildningen bidrar till demokratiuppdraget, vilket tyder på att demokratiuppdraget inte görs till en tillräckligt tydlig del av läroinrättningarnas identitet utåt. Det är ett utrymme som borde kunna fyllas, inte minst i en tid då demokratin som samhällsvärde är under tryck.

Sammanfattande diskussion

Läroinrättningarna inom fri bildning bär på ett uppdrag som är bredare och viktigare än vad det system de verkar inom alltid ger utrymme för. Tillgången begränsas av resursbrist, men begränsas kanske också av invanda mönster för hur verksamhet organiseras. Grundläggande färdigheter förmedlas, men på ett sätt som är svårt att se utifrån. Demokratifostran finns där men delegeras i till stor del åt takorganisationerna.

Materialet vittnar om ett engagemang hos läroinrättningarna, en pedagogisk medvetenhet och en förmåga att anpassa sig till knappa resurser, som är imponerande. Slutsatsen är snarare en observation om strukturen: ett system som premierar kursvolym, deltagarantal och mätbara utfall är inte självklart i harmoni med en ideologi som ser bildning som ett mål i sig och demokratifostran som en integrerad del av all verksamhet. Att hantera spänningen mellan ideologi och system är inte ett problem som ska lösas, utan något som behöver hanteras kontinuerligt. Mycket kan göras redan nu, utan att vänta på att systemet ska ge det fria bildningsarbetet det utrymme aktörerna inom bildningsarbetet önskar sig. Den fria bildningen kan skapa sig ett utrymme genom samarbeten, genom att formulera sin verksamhet på nya sätt, och genom att hitta argument som fungerar både internt och mot beslutsfattare.